

FIIA 18/2016

COMMENT

Marco Siddi
Ulkopoliittinen instituutti

EU:n energiapolitiikka: Turkin vallankumousyrityksen jälkeen unionin tulisi lisätä omavaraisuuttaan ja vähentää kaupankäyntiä autoritaaristen maiden kanssa

Niin sanottu eteläinen kaasukäytävä lisää Euroopan unionin energiapolitiikan riippuvuutta etenkin Turkista ja Azerbaidžanista. Samoin voi vaikuttaa Turkish Stream –kaasuputkihankkeen elpyminen.

Kaakkois-Euroopan geopoliittinen maisema muuttuu parhailtaan nopeasti. Venäjän ja Turkin suhteet ovat parantuneet sen jälkeen, kun presidentit Vladimir Putin ja Recep Tayyip Erdoğan tapasivat 9. elokuuta. Sen sijaan EU:n ja Turkin suhteet ovat viilentyneet Turkin vallankaappausyrityksen jälkeen. Tällä on EU:n kannalta kauaskantoisia seurauksia useilla merkittävillä politiikan aloilla, kuten energiaturvallisuudessa.

Turkillla on suuri merkitys energian kauttakulkumaana, kun EU suunnittelee monipuolistavansa kaasuntuontiaan. EU yrittää rakentaa eteläistä kaasukäytävää (Southern Gas Corridor) tuodakseen kaasua Azerbaidžanista Georgian ja Turkin kautta. BP:n (British Petroleum) ja Azerbaidžanin sekä Turkin valtiollisten energiayhtiöiden yhteenliittymän on määrä rakentaa Trans-Anatolian-kaasuputki (TANAP) vuoteen 2018 mennessä.

Putki on 1 800 kilometriä pitkä ja ulottuu Turkin ja Georgian rajalta Turkin ja Kreikan rajalle. Siellä putki yhtyy rakenteilla olevaan Trans-Adriatic-kaasuputkeen (TAP), joka kuljettaa kaasua Kreikkaan, Albaniaan, Italiaan ja kauemmas länteen. Kumpikin putki on pieni-muotoinen korvaaja aiemmin esillä olleelle Nabucco-hankeelle: putkien on määrä avata EU:lle pääsy Kaspianmeren kaasuvarannoihin kulkematta Venäjän alueen kautta.

Tässä kontekstissa Turkin epävakaus ja autoritaarinen kehitys ovat EU:lle vakava ongelma. Eteläistä kaasukäytävää koskeva sopimus merkitsee sitä, että EU joutuu hyväksymään kumppanikseen yhä itsevaltaisemmaksi käyvän azeri-hallituksen. Azerbaidžan vahvistaa asevoimiaan energian vientituloilla valmistautuakseen mahdolliseen sotaan Armeniaa vastaan. Myös Turkin kehitys kyseenalaistaa hankkeen toivottavuuden. EU:n riippuvuus Turkista energiantuonnin kauttakulkumaana vahvistaisi Ankaran vipuvoimaa Brysseliä vastaan.

Lisäksi Turkin ja Venäjän lähenytyminen on puhaltanut uutta eloa Turkish Stream –kaasuputkihankkeeseen. Turkin energiaministeri Berat Albayrak keskusteli hankkeesta Gazpromin toimitusjohtajan Aleksei Millerin kanssa syyskuun alussa Istanbulissa. Turkish Stream –putki kuljettaisi venäläistä kaasua Pohjois-Kaukasiasta Mustanmeren kautta Turkin Euroopan-puoleisiin osiin ja siitä edelleen EU:n alueelle. Putki on osa Gazpromin suunnitelmaa, jolla yhtiö yrittää lopettaa riippuvuutensa Ukrainasta kaasun kauttakulkumaana ja vahvistaa markkinaosuuttaan kaasun viemisessä Eurooppaan ja Turkkiin.

Nykyisen suunnitelman mukaan Turkish Streamissa olisi kaksi rinnakkaista putkea, joista kumpikin kuljettaisi 15,75 miljardia

kuutiometriä kaasua vuodessa. Ensimmäisen putken määränpäännä olisivat Turkin markkinat, ja putken avulla Moskova voisi viedä kaasua Euroopan-puoleiseen Turkkiin Ukrainan ja Balkanin maiden ohi. Koska Turkki on Gazpromin harvoja kasvavia markkina-alueita, on hyvin mahdollista, että tämä osa putkesta rakennetaan valmiiksi ennen vuotta 2020. Toisen, EU:hun kaasua tuovan putken rakentaminen näyttää monimutkaisemmalta ja riippuu ennen kaikkea siitä, miten EU:n ja Venäjän suhteet kehittyvät.

Tämän ongelman suhteen EU:lla on useita vaihtoehtoja, joita sen tulee punnita säännöllisesti sillä perusteella, miten varsinainen kaasun kysyntä kehittyy EU:n kaakkois-eurooppalaisissa jäsenmaissa. Yksi vaihtoehto on säilyttää *status quo* eli pitää Ukraina kaasun kauttakulkumaana. Gazpromin mukaan tämä vaihtoehto on edelleen mahdollinen, etenkin jos Nord Stream 2 –kaasuputki rakennetaan ja kaasua tuodaan Ukrainan kautta vain Kaakkois-Eurooppaan. Tässä tapauksessa Brysselin pitäisi seurata Venäjän ja Ukrainan suhteiden kehittymistä ja varmistaa, että mahdolliset kriisit eivät johda kaasutoimitusten häiriöihin. Niin kävi vuonna 2009, jolloin kaasupula pysäytti Kaakkois-Euroopan talouksia ja yhteiskuntia.

Jotkut Etelä-Euroopan maat eivät näytä olevan tyytyväisiä tähän

Ulkopoliittinen
instituutti

Kruunuvuorenkatu 4

PL 400

00161 Helsinki

Puhelin

(09) 432 7000

Fax

(09) 432 7799

www.fiia.fi

Ulkopoliittinen instituutti on riippumaton tutkimuslaitos, joka tuottaa korkeatasoista tutkimusta poliittisen päätöksenteon ja avoimen keskustelun tukemiseksi niin kotimaassa kuin kansainvälisestikin.

Korkean laadun varmistamiseksi ainakin kaksi asiantuntijaa lukee ja kommentoi kaikkien instituutin julkaisujen käsikirjoituksia. Julkaisut käyvät lisäksi läpi ammattimaisen kielitarkastuksen ja editointiprosessin. Julkaistavat näkemykset ovat kirjoittajien omia.

vaihtoehtoon. Italialainen energia-yhtiö Edison ja kreikkalainen Depa allekirjoittivat helmikuussa 2016 aiesopimuksen Gazpromin kanssa. Mietintö koski venäläisen kaasun tuomista Mustanmeren ja määritämättömien ”kolmansien maiden” kautta. Niillä voidaan viitata joko Turkkiin tai Bulgariaan.

Jos Etelä-Euroopan maat ja Gazprom pitävät kiinni aikeistaan luoda uusi kaasuntoimitusreitti, joka tekisi niistä riippumattomia Ukrainasta (niin kuin Nord Stream 2 tekisi Luoteis-Euroopalle), EU:n tulisi yrittää vaikuttaa Turkish Stream -hankkeeseen siten, että se vastaisi unionin tarpeisiin. Uusi kaasuputki, joka tekisi EU:sta entistä riippuvaisemman sekä Venäjältä (kaasuntoimittajana) että Turkista (kauttakulkumaana), näyttää vähiten houkuttelevalta vaihtoehdolta. Sen sijaan EU voisi ehdottaa uutta reittiä, joka johtaisi suoraan sen alueelle, todennäköisimmin Bulgariaan, ja soveltaa siihen nykyistä sääntelyä.

Valitsipa EU lopulta minkä tahansa näistä vaihtoehdoista, sitä on vaikea sovittaa yhteen unionin normatiivisen ulkopoliitiikan perusarvojen, kuten demokratian edistämisen, kanssa. Tämä johtuu siitä, että useimmat kaasun toimittaja- ja kauttakulkumaat EU:n itäisessä naapurustossa ovat autoritaarisia.

Brysselillä on vain vähän valtaa näiden maiden sisäiseen kehitykseen. Sen sijaan EU voisi vähitellen vahvistaa energiaomavaraisuuttaan ja siten lakata rahoittamasta näitä maita fossiilisten polttoaineiden ostoilla.

Ukrainan kriisistä lähtien EU on ollut aiempaa varautuneempi energiasuhteissaan Venäjään. Silti unioni on halukas lisäämään energiariippuvuuttaan Azerbaidžanista (ja siten myös Turkista kautta-kulkumaana) – vaikka Euroopan parlamentti totesi syyskuussa 2015 julkaisemassaan päätöslauselmassa, että Azerbaidžanin demokraattinen hallinto on heikentynyt eniten koko Euraasiassa viime vuosikymmenen aikana.

Tässä suhteessa EU:n suurin haaste on kotikentällä. EU:n energia-poliittisen etenemissuunnitelman mukaan kasvihuonekaasupäästöjä pitäisi vähentää 80–95 prosenttia vuoden 1990 tasosta vuoteen 2050 mennessä. Niin kauan kuin fossiilisia polttoaineita hyödyntävillä energiayrityksillä on avainasema unionin energiapoliittisten päätösten muotoilussa, EU pysyy riippuvaisena fossiilisista polttoaineista, viivyttää siirtymistään hiilettömään talouteen ja joutuu hyväksymään epäsuotuisia kompromisseja Azerbaidžanin, Turkin tai Venäjän kanssa.